

A digitalizáción túl: médiaszabadság az új valóságban

KATRIN NYMAN-METCALF*

1. Bevezetés

Amióta az emberek elkezdtek más módon is kommunikálni egymással, mint szemtől szembe, a kommunikációs technológiák folyamatos változásban vannak. Az utóbbi évtizedekben ez a változás gyorsabb és átfogóbb, mint valaha volt, és igen nehéz megjósolni, mit hoznak majd a következő évek. A modern technológia gyors fejlődése általában azzal jár, hogy olyan változásokra kell felkészülni, amelyeket nem tudunk megfelelően előre jelezni, ahogy ezt az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) is megfogalmazta egy másik kontextusban.¹ Ezenkívül sok, a közelmúltban a kommunikáció terén bekövetkezett változás nem csupán a technológiát érintette (mint a jobb minőségű rádióadás, vagy a színes tévé megjelenése a fekete-fehér helyett), hanem jelentős változásokat hozott az emberek közötti kommunikációban, az információszerzési módokban és a kommunikációs technológiákkal kapcsolatos elvárásokban is. A technológia fejlődésének minden területén felmerül az a jobbra megválaszolhatatlan kérdés, hogy minek legyen elsőbbsége: a technológiának vagy a jognak? Ilyen formában ez azért is megválaszolhatatlan, mert nem lehetséges szabályozni azt a technológiát, amit még nem ismerünk teljesen, ám ugyanilyen nehéz lehet egy már kialakult helyzetet megváltoztatni. Így tehát az egyetlen lehetőség az, ha ezek kéz a kézben járnak. Mindez persze elméletben sokkal egyszerűbbnek tűnik, mint gyakorlatban. Gyakorlatban a törvényhozók és a szabályozó szervek igyekeznek a legjobb tudásuk szerint beilleszteni az új jelenségeket a más körülmények között létrehozott jogszabályokba és szabályozásokba. Ez hatékony lehet, és általában a társadalomban minden – nem csak a technológia terén végbemenő – fejlődést ily módon szoktak kezelni. A törvények értelmezhetők más helyzetekre is, mint amelyben megszülettek. Mégis, minél komplexebb és változókéonyabb a körülöttünk lévő valóság, annál nagyobb a kockázat, hogy a jogi és szabályozási

* A Tallinni Műszaki Egyetem Jogi és Műszaki Tanszékének vezetője, az észt e-Governance Academy kutatásvezetője. A cikk az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: Digitalisation and beyond: Media freedom in a new reality. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 65–83. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ „[A] Bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a genetikai információkhoz kötődő magánéleti érdekeket a jövőben hátrányosan befolyásolhatják olyan újszerű eljárások vagy módszerek, amelyeket ma még nem lehet pontosan előre jelezni.” *S. & Marper v. the United Kingdom*, no. 30562/04. és 30566/04., 2008. december 4-i ítélet, 71. bek.

rendszer nem tud lépést tartani a fejlődéssel, nem utolsósorban a technológiával. Ennek eredményeként létrejöhet túlszabályozás, amely megfojtja az innovációt, vagy alulszabályozás, amely káros hiányosságok fennmaradásához vezethet.

Nem biztos, hogy első látásra nyilvánvaló, miért érdemes a véleménynyilvánítás szabadságának szemszögéből nézni a kommunikáció területén zajló technológiai változásokat. Úgy tűnhet, hogy az emberek véleménynyilvánításhoz és az információhoz való hozzájutáshoz fűződő joga alapvetően ugyanaz marad, függetlenül a felhasznált technológiától. Ami a véleménynyilvánításhoz és információszerezéshez való jog alapvető elveit és filozófiáját illeti, ez így is van: az elvek jól bírják a változásokat. Más kérdés azonban, hogy a gyakorlatban miként alkalmazzuk azokat. A rádió és televízió, valamint ezek szabályozása többé-kevésbé univerzálisan alkalmazható „adott igazságok” között fejlődött ki. Ezek a – nem utolsósorban a hatalom részéről az emberek felé történő – kommunikáció fontos elemei. Lehetnek a demokrácia vagy a propaganda eszközei, a hírekről való értesülés, oktatás vagy ismeretszerzés, valamint a szórakozás elsődleges csatornái, valamint segítenek közösségérzetet létrehozni – gyakran a nemzeti egység érzetét is erősítve.² Mi marad meg ebből és milyen formában, ha a műsorszóró szolgáltatásokat csak „à la carte” módon fogyasztják, és mindenki azt választja ki az egész világot lefedő menüből, amit és amikor látni vagy hallani akar, elvárva, hogy a médium interaktív legyen, és neki személyes befolyása lehessen rá?³

Azok a szabályozási és jogi kérdések, amelyekkel a törvényhozók és szabályozók foglalkoznak, ma is leginkább azzal kapcsolatosak, miképpen lehet a már meglévő szabályokat az új technológiákra alkalmazni, a lehető legjobban megőrizve a jelenlegi jogi és szabályozási környezetet. Jól megfigyelhető ez a műsorszórás digitalizációjával kapcsolatos olyan javaslatokban, amelyek szerint a közszolgálati szolgáltatóknak továbbra is szerepet kell vállalniuk a digitális környezetben, a modern műsorszórás szereplőit meg kell feleltetni a hagyományos szerepeknek annak érdekében, hogy beilleszthetők legyenek a szabályozás keretei közé stb. Mivel a technológiai fejlődés és az ezzel járó viselkedésváltozások nehezen megjósolhatók, nehéz megmondani, meddig tudja tartani magát a modern kommunikáció szabályozásához való ilyesfajta hozzáállás. Azonban sejthető, hogy el fog jönni az az idő, amikor a régi ruhák már nem passzolnak majd, mindegy, hányszor lettek átszabva.

Ez a cikk elsősorban egy aspektusát emeli ki az elmúlt években a kommunikáció területén végbement sokrétű változásnak, ez pedig a műsorszórás folyamatban lévő digitalizációja. A tanulmány kifejti, hogy a technológiai folyamat miként hathat a véleménynyilvánítással kapcsolatos kérdésekre, beleértve az információszerezéshez való jogot is. Annak ellenére azonban, hogy ez a technológiai változás áll az elemzés középpontjában, az elemzés példával szolgál arra is, hogy a technológiai fejlődés miképpen teheti szükségessé a széles körű társadalmi, gazdasági és

² Katrin NYMAN-METCALF: Media policy through regulation: Freedom of expression in a process of change. In: Åke FRÄNDBERG – Stefan HEDLUND – Torben SPAAK (szerk.): *Festschrift till Andres Fogelklou*. Uppsala, Iustus, 2008. 203–217. A médiapolitika – esetleges – felhasználási lehetőségeiről a modern kommunikációs technológia területén az integrációs és egyéb szakpolitikai célok megvalósítása érdekében.

³ Amit M. SCHEJTER – Moran YEMINI: “Justice, and Only Justice, You Shall Pursue”: Network Neutrality, the First Amendment and John Rawls’s Theory of Justice. 14 *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, 2007. 139. Az új médiával kapcsolatos filozófiai szemléletmódról.

jogi kérdések figyelembevételét annak érdekében, hogy megőrizhetők legyenek a másféle környezetben született szakpolitikai döntések – és felteszi a kérdést, hogy ezek megőrzése fenntartható-e az előrejutás érdekében.

2. A műsorszórástól az audiovizuális médiaszolgáltatásokig

A modern kommunikáció területe tele van hívószavakkal. A műsorszóró szolgáltatások audiovizuális médiaszolgáltatásokká lettek,⁴ a távközlést pedig információs és kommunikációs technológiáknak (IKT) nevezzük.⁵ Mindez a konvergencia eredménye, ami pedig szükségessé teszi a kölcsönös átjárhatóságot,⁶ és ezekhez technológia-semleges hozzáállást kell biztosítani.⁷ Van *over-the-top* televízió (OTT), osztott képernyők, mobil eszközeink, és sok egyéb új kifejezésünk, amelyek csak úgy röpködnek a kommunikáció területén – és amelyek olyan sebességű és oly kiterjedt jogi és szakpolitikai változásokra utalnak, amiket nyomon követni is nehéz. Fokozza a helyzet bonyolultságát az, hogy a jogalkotóknak és szabályozóknak fel kell ismerniük, hogy a technológia rohamos fejlődése miatt a vonatkozó szabályok életbe léptetése során fennáll annak lehetősége, hogy hamarosan azokat is le kell cserélni. E hívószavak mögött tehát a kommunikációs technológiák változása rejlik, így nem öncélú az új terminológia, hanem kísérlet arra, hogy e változásokat szembe tűnővé tegyék az új kifejezések alkalmazásával.

Általában a technológia-semlegesség⁸ elve úgy segít kezelni a gyorsan változó technológiai környezetet, hogy a szabályozás nem a szolgáltatást vagy üzenetet továbbító technológiára koncentrál, hanem magára a tevékenységre: üzenet küldéséről van-e szó egy nagy, ismeretlen embercsoport részére (a műsorszóráshoz hasonlóan), vagy zárt kommunikációról bizonyos felek között? Van-e köze az adatvédelemhez, mert személyes adatok átvitele történik IKT-k segítségével? Ezekhez hasonló kérdéseknek kell eldönteniük, mely törvények és szabályozások alkalmazandók, és mely törvényhozási és szabályozási feladatokkal kell foglalkozni, nem pedig a technológia természetére vonatkozóknak. Ily módon a szabályok nem vesztenek aktualitásukból olyan gyorsan, és remélhetőleg lehetséges létrehozni egy olyan kiegyensúlyozott terepet a különböző szereplők számára, ahol különböző módszerekkel igyekezhetnek ugyanazt a célt elérni.

A globalizáció szempontjából is igen fontos, hogy ne írják elő pontosan, milyen módon kell valamit elvégezni, és hogyan kell majd kinéznie.⁹ Egyrészt a modern technológiák segít-

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv – AVMSD).

⁵ Lásd például http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/index_en.htm#s_1244

⁶ Turgut A. BEYDOGAN: Interoperability-Centric Problems: New Challenges and Legal Solutions. 18 *International Journal of Law and Information Technology*, 2010. 304.

⁷ Uo., 311.

⁸ Lásd például <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/easier-access-radio-spectrum-eus-electronic-communications-framework>

⁹ Marc SCHNEIBERG – Tim BARTLEY: Organizations, Regulation, and Economic Behavior: Regulatory Dynamics and Forms from the Nineteenth to Twenty-First Century. 4 *Annual Review of Law and Social Science*, 2008. 38–39.

ségével a földrajzi helyzet és a távolságok jelentősége nagyban lecsökkent. Ennek arra kéne inspirálnia a nemzetközi – akár globális, de legalábbis regionális – szabályozásokat, hogy egy nagyobb, ezáltal vonzóbb piacot hozzanak létre. Azonban a rugalmas és működésképes szabályokra való igény a nagyon magas szintű szabályozások ellen szól, mivel azok lassúak és kevésbé dinamikusak. Egyes szervezeteknek, mint például az Európai Uniónak (Unió) van szabályozói tevékenységekre vonatkozó keretszabályozása, és világosan meghatározott hatáskörrel rendelkezik, amely kiegészíti a tagállamokét. Azonban az Unió törvénykezését is lassúsággal vádolják. A globális szervezeteket elnézve, amilyen a Nemzetközi Távközlési Egyesület is (*International Telecommunications Union – ITU*), nem lenne értelme elvárni, hogy azok részletes szabályokat hozzanak létre a kommunikáció gyorsan változó világával kapcsolatban.

A kommunikáció új formái nemcsak abban hoznak változást, hogy miképpen használjuk a telefont vagy nézzünk a televíziót – mélyebb hatással is vannak a társadalomra. A szórakoztatás és a társadalmi érintkezés új formái jelentek meg, de a szabályozás is profitálhat az IKT-kből, mivel az informálódás és interakció új módjai elősegítik a szektor szereplőinek önszabályozását. Minden téren elmondható, hogy a távolságok csökkennek, és sokkal több információ kezelésére van lehetőség. A kommunikáció és a hatására kialakuló közvetett nyomás segíthet oly módon szabályozni a viselkedést, hogy a célközönség számára elérhető információk gazdagításával elősegíti a jobban informált döntések születését, és ezzel a szabályozói célok elérését – ahogy Morgan és Yeung fogalmazott.¹⁰ A hivatalos szervek információinak nyilvánosságra hozatala, a döntéshozatalok folyamatainak átláthatósági követelményei, a gondolatok valódi piacának létrehozása előírható vagy támogatható jogalkotás útján, de az IKT-k segítségével lesz mindez megvalósítható.¹¹

A régi fogalmak új tartalma, amit az új terminológia is jelez, még meglehetősen korai szakaszban van. Sok az olyan törekvés, amely az új terminológia ellenére is a régi fogalmakkal akarja az újakat megfeleltetni, mivel a kommunikációs világ teljes újragondolása túl nehéznek bizonyul. Még tart a vita¹² arról, hogy minek kell megváltoznia a jogértelmezésünkben az elektronikai forradalom nyomán, ha egyáltalán szükség van erre, vagy hogy a jogi fogalmak megmaradhatnak-e, ha funkciójuk megváltozik (és lehet, hogy ez a kérdés akkor sem fog lezárulni, ha megváltoznak a tárgyalt fogalmak).

3. A műsorszórás digitalizálása

A digitalizáció fogalma azt jelenti, hogy az információt digitális formátumra hozzák, számokká – digiteké – konvertálják, amelyek leolvasásához, és a teljes tartalom megjelenítéséhez speciális felszerelés szükséges.¹³ Dokumentumokat, filmeket vagy hanganyagot egyaránt lehetséges

¹⁰ Bronwen MORGAN – Karen YEUNG: *An Introduction to Law and Regulation. Text and Materials*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007. 96.

¹¹ Uo., 102.

¹² Stefan LARSSON: *Metaphors, Law and Digital Phenomena: The Swedish Pirate Bay Court Case*. *International Journal of Law and Information Technology*, 2013. 3–4. Különösen Easterbrook és Lessig, de Renner is szól erről.

¹³ <http://www.webopedia.com/TERM/D/digital.html>

digitalizálni, így a tartalom digitális, nem pedig hagyományos formában kerül tárolásra. Az angolban a *digitalisation* és *digitisation* fogalmát olykor felcserélhetően alkalmazzák, ami különösen e fogalmak első megjelenésekor volt gyakori. Általában azonban a *digitisation* kifejezést az információ (dokumentumok és egyébek) konvertálására alkalmazzák, míg a *digitalisation* a műsorszórás kapcsolatban használják inkább. E cikkben, mint a legtöbb olyan anyagban, ahol a műsorszórás digitalizálásáról van szó, e kifejezés a tartalmak analógból digitálissá való alakításának folyamatára utal.¹⁴ E tartalmak vételéhez és nézhető formára való alakításához speciális vevőeszközökre – dekóderekre, más néven *set-top-box*okra van szükség.

A technológia-semlegességgel és a modern kommunikációs szabályozások rugalmasságának szükségességével szemben a műsorszórás digitalizálása, úgy tűnik, kivételt képez. Erről a folyamatról és megvalósításának határidejéről az ITU döntött minden részes államára vonatkozóan (ami többé-kevésbé az egész világot jelenti). Eszerint 2015-re Európában, Afrikában és Ázsia egyes részein is digitálisan kell történnie a műsorszórásnak.¹⁵ Ez kivételesnek tűnik a technológia-semlegesség szempontjából, hiszen egy nemzetközi szervezet hozott döntést egy technológiai kérdés kapcsán.

Ez a modern tendenciáknak való ellentmondás csak akkor fedezhető fel, ha felületesen nézzük az esetet. A lényeg mélyrehatóbb vizsgálatával és a távlati perspektíva figyelembevételével megérthetjük, miért így megy végbe e folyamat. A digitalizáció célja, hogy több hely maradjon a frekvencia-spektrumban, így több tartalom jelenhessen meg.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy sokkal több felhasználó – beleértve a műsorszóró szolgáltatókat is – kaphat helyet a spektrumban. Így talán még az a gyakorlat is megszűnhet, hogy a frekvenciák felhasználóinak kérvényt kell benyújtaniuk licencekért, amelyek csak keveseknek adatnak meg. A konvergenciára való fent említett tendencia azt jelenti, hogy a műsorszóró szolgáltatók már nemcsak egymással versengenek a frekvenciákért, hanem a felszabaduló sávokat más felhasználók is igénybe vehetik gyorsabb és jobb IKT szolgáltatásokért. Az elmélet az, hogy a műsorszórás digitális átállásának befejezését követően a technológia-semlegesség és a kommunikáció szabadsága még inkább érvényesülni fog, mint manapság. Egy ilyen pozitív végeredménynek ellensúlyoznia kellene az átállás során felmerülő nyilvánvaló ellentmondásokat. Azonban a folyamat maga sem feltétlenül egyszerű, és az eredmény nem szükségszerűen jótékony hatású.

A digitális műsorszórás bevezetésével kapcsolatos problémák között, amelyekkel az államoknak meg kell küzdeniük, a különböző technikai kérdéseken felül egy sor egyéb társadalmi,

¹⁴ The Digital Terrestrial Television Action Group: *Digital Guide to Digital Switchover*. Genf, DigiTAG, 2013. 4. http://archive.digitag.org/Guide_to_Digital_Switchover_v1.0.pdf

¹⁵ International Telecommunication Union: *Digital Broadcasting Set to Transform Communication Landscape by 2015: Accord is Major Step in Implementing World Summit on the Information Society Objectives*. Press Release. Genf, 2006. június 16. http://www.itu.int/newsroom/press_releases/2006/11.html; Lásd még DigiTAG i. m. (14 lj.) 8.

¹⁶ Katrin NYMAN-METCALF – Andrei RICHTER: *Guide to the Digital Switchover*. Bécs, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Médiabiztos, 2010. 34.

gazdasági és médiaszabadsággal kapcsolatos kérdés is felmerül.¹⁷ Még azokban az államokban is, amelyeknél az átállás folyamata már befejeződött, felvetődik, hogy a teljes képet tartották-e szem előtt, amiben a műsorszórás digitalizálása csak egy lépés az általános kommunikációs paradigmaváltás felé. Ehhez képest általában önmagában szokás nézni azt, gyakran a lehetőségekhez képest törekedve a digitalizáció előtti környezet újáteremtésére a változás hatásainak enyhítése érdekében. Ugyanazok a műsorszóró szolgáltatók kapják az első digitális licenceket, akik az analóg csatornákat szolgáltatták, az infrastruktúrát a közszolgálati szolgáltatók vagy más olyan vállalatok birtokolják vagy működtetik, amelyeknek az analóg környezetben is szerep jutott stb.

Finnország volt az egyik első állam, amely digitalizálta a műsorszórást, és az első, amely ország szerte véghezvitte a folyamatot 2007-ben, bár Berlin volt 2006-ban az első nagyobb térség, amely befejezte a műveletet. Svédország szintén a korai alkalmazók egyike volt.¹⁸ Azok számára, akik először vágtak bele a folyamatba, nem voltak tanulmányozható példák, és a technológia is fejletlenebb volt, így tehát nem a leghatékonyabb. Ez oda vezetett, hogy ezeknek az országoknak most azt kell fontolóra venniük, miként válhatnak egy fejlettebb rendszerre. Majdnem mindenhol nehézségbe ütközött az új technológia népszerűsítése, és a legtöbb ember nem látta az előnyeit. Ez leginkább annak lehet a következménye, hogy hiányzott a teljes kép ismerete, vagy legalábbis a képesség annak tudatosítására. Az olyan előnyök, mint a magasabb minőség vagy a változatosabb műsorok nem tűntek elég vonzóknak, hiszen már a digitalizálás előtt is annyi különböző módon lehetett a műsorokat fogni – kábelen, műholdon, vagy az utóbbi időkben akár az interneten keresztül is. Azok, akiket sokfajta (vagy speciális) műsortartalmak érdekeltek, már találtak rá módot, hogy hozzájussanak, így azokat érintette leginkább a digitális átállás, akik az általános, szabadon fogható csatornákat nézték. Ők viszont az átállást követően sem jutottak sokkal több tartalomhoz. Svédországban és Finnországban azok a felhasználók, akiknek a szabadon fogható alapsomag járt, egy 24 órás hírcsatornát kaptak hozzá, de a szabadon elérhető csatornák száma így is igen alacsony maradt. Csak az Egyesült Királyságban lett a *Freeview* platform sikeres,¹⁹ amely sokféle extra tartalmat tett elérhetővé – mintegy 40 csatornát – azok számára, akiknek csak az alapvető digitális platform volt meg. Az Egyesült Királyság abból a szempontból is különleges, hogy a szabadon vehető csatornák száma nagyobb a fizetős tévécsatornáknál. A *Freeview* bevétele a reklámokból és egyéb forrásokból származik (például műsorok eladásából), és a néző csak az alap set-top-boxot fizeti meg (és a közszolgálati szolgáltató általános előfizetési díját).²⁰

¹⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2003)9. számú ajánlása a digitális műsorszórásban való demokratikus és társadalmi közreműködést elősegítő intézkedésekről.

¹⁸ NYMAN-METCALF – RICHTER i. m. (16. lj.) 38.; lásd még MAVISE Database on TV and on-demand audiovisual services and companies in Europe. <http://mavise.obs.coe.int/>

¹⁹ Egy, a BBC-ből és egyéb közszolgálati műsorszolgáltatókból, valamint egy műholdtulajdonosból álló konzorcium adja az ún. *Freeview* platformot, amelyet több mint 17 millió háztartásban fognak. <http://www.freeview.co.uk>; DigiTAG i. m. (14. lj.) 13.

²⁰ Uo.

4. A digitalizáció új jogi és szabályozási kérdései: a hozzáférés fontossága

A digitális környezet kulcsfontosságú jellemzője, hogy a jeltovábbító rendszerek működtetését elválasztották a tartalomszolgáltatástól. Ez azt jelenti, hogy a digitális korszakban a műsorszórás szabályozásának egyik legjelentősebb kérdése a jeltovábbító hálózathoz való hozzáférés. E jogi és szabályozási kérdések nagyban hasonlítanak azokra kérdésekre, amelyek a távközlési szolgáltatások liberalizációja²¹ után merültek fel. Ezzel egy más jellegű konvergenciát is megfigyelhetünk: a szabályozói gondolkodását. A jeltovábbító infrastruktúrához (a *multiplexekhez*) való hozzáférés egyfajta szűk keresztmetszetet alkothat a digitális műsorszóró környezetben.²² Az analóg környezettel ellentétben, ahol az adatátvitel eszközei relatíve olcsók és könnyen elérhetőek voltak, a digitális környezetben a tartalomszolgáltatók nem birtokolnak saját adatátviteli eszközöket az esetek túlnyomó részében, hanem mások tulajdonában lévőkhöz kell hozzáférést szerezniük. Ez a hozzáférés kulcsfontosságú eleme a versenyképességnek a műsorszolgáltatási ágazatban – e nélkül lehetetlen lenne a tartalomszolgáltatás, ami pedig a pluralitás és a tartalmak sokszínűségének szempontjából is létfontosságúvá emeli ezt a kérdést.

Az Unió hozzáférésről szóló irányelve²³ előírja, hogy egy nyílt és versenyképes piacon nem lehetnek olyan korlátozások, amelyek megakadályozzák a vállalatokat a hozzáférési és összekötési megállapodások megkötésében, beleértve a határokon átívelő megállapodásokat is. Elvben minden jóhiszeműen benyújtott hozzáférés iránti kérelmet ki kell, hogy elégítsen a piac. Innentől ez a kérdés a piaci szereplők hatáskörébe tartozik, bár fennáll a veszély, hogy maguktól nem fogják azt helyesen kezelni.²⁴

Annak elkerülése érdekében, hogy az alapvető jeltovábbító rendszerek szolgáltatói kísértésbe essenek és visszaeljenek domináns pozíciójukkal a verseny csökkentése érdekében, a legtöbb országban az ezen eszközök tulajdonosai számára tiltva van a tartalomszolgáltatás. Így módon nem áll fenn kockázat, hogy saját tartalmakat részesítsenek előnyben, másoknak kevésbé előnyös feltételeket szabva. Akárhogy is, a szabályozóknak nagy szerepe van a hozzáférés kérdéseivel kapcsolatban. Közismerten nehéz méltányos árat megállapítani a hálózathoz és infrastruktúrához való hozzáférés tekintetében, mivel egy sor különböző szempontot kell hozzá mérlegelni: a bekerülési értéket, a fejlesztésbe való befektetést stb.. A pARTHelyzetek

²¹ Laurent DE MUYTER: Regulatory Asymmetry? The Competition Between Telecommunication Operators and Other ICT Players. 3 *Journal of European Competition Law & Practice*, 2013. 453–454.

²² Günter KNEIPS – Patrick ZENHÄUSERN: Phasing out Sector-Specific Regulation in European Telecommunications. 6 *Journal of Competition Law & Economics*, 2010. 1001, 1003. A szűk keresztmetszetelekről és a szabályozások szerepéről általában (elsősorban a légi közlekedési ágazat vonatkozásában, ám általánosan alkalmazható elvek mentén) lásd Rainer NITSCHKE – Lars WIETHAUS: Competition Law in Regulated Industries: On the Case and Scope for Intervention. 3 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2012. 411.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2002 március 7-i, az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférésről, valamint azok összekapcsolásáról szóló 2002/19/EK irányelve (hozzáférésről szóló irányelv), amit a 2009/140/EK irányelv módosított.

²⁴ Monica ARIÑO: Digital War and Peace: Regulation and Competition in European Digital Broadcasting. 10 *European Public Law*, 2004. 135–160, 143–144.

elkerülése érdekében szükség lehet a szabályozó bevonására, vagy legalábbis annak lehetőségére, valamint végső esetben – ha a felek képtelenek megegyezni – büntetés kiszabására is.

A domináns helyzettel való visszaélés elkerülésére hozott másik intézkedés olyan jogszabályok létrehozása lehet, amelyek korlátozzák az egy üzemeltető által működtetett multiplexek számát. A tulajdonlási korlátozások általában véve rugalmasabbak és inkább versenyközpontú megfontolásokon alapulnak a digitális korban, mint korábban, amikor a médiapluralitás volt az egyetlen indok a szabályozásra.²⁵ A rugalmasság érdekében a licenceket érdemes időkorlátozhatóvá tenni, és annak lejártával újraértékelni azokat a pluralitás és sokszínűség tekintetében. Ugyanakkor a licenc időtartama nem lehet túl rövid, mivel az eltántoríthatja a vállalatokat a szükséges befektetésektől, ha pedig visszaélés nem történt, vélelmezni kell az engedély megújítását.

Jogi és gyakorlati nézőpontból is sok hasonlóság fedezhető fel a távközlési ágazat liberalizációját követő helyzettel. A hálózatokhoz való hozzáférés itt is kulcsfontosságú. Sok országban vannak a hálózati és a műsorszolgáltatók strukturális elkülönítésére vonatkozó jogszabályok. Nincs ugyan olyan kötelező erejű nemzetközi jogszabály, amely rendelkezne a strukturális elkülönülésről, de az EU-nak sok különböző szabályozása van az olyan ágazatok számára, ahol a liberalizált piacon lévő szolgáltatók függenek a hálózattól, mint például a kommunikáció vagy az energia terén.

A jeltovábbító rendszerekhez való hozzáférés, ami valójában a versenyjog hatálya alá esik, csak az egyik oldala a hozzáférés problémájának. Mellette ott van az emberek műsorszolgáltatáshoz való tényleges hozzáféréseinek kérdése is. Ennek háttérében az áll, hogy a digitális adások fogadásához külön berendezésre van szükség. Ha az állam feladatának tekintjük a műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítását, akkor az is az állam hatásköre lehet, hogy az emberek legyen ilyen berendezésük. Ugyanaz az elméleti kérdés merül fel, mint a közszolgálati műsorszolgáltatások esetében (amelyekről alább lesz szó): van-e oka az államnak a kommunikáció e formájával, valamint az emberek hozzáféréseivel külön foglalkozni?

Az átállást hamar megvalósító országok, mint Finnország vagy Svédország nem biztosítottak polgáraiknak ingyenes set-top-boxokat. Ellenben nagy hangsúlyt helyeztek a berendezések együttműködési képességére, hogy a fogyasztók ne legyenek egy szolgáltatóhoz kötve, és a piac minél nagyobb lehessen, ezzel elősegítették az üzleti alapokon nyújtott, többé vagy kevésbé fejlett és drága készülékek forgalmazását. Így az állam szerepét nem utasították el, ám az álláspont az volt, hogy a szóban forgó országok társadalmi és gazdasági helyzetének tükrében nincs szükség közvetlen állami beavatkozásra. Szegényebb országok arra a következtetésre jutottak, hogy az államnak állnia kell a vevőkészülékeket bizonyos csoportok számára, máskülönben azok el lennének vágva a műsorszórástól.²⁶

A kommunikáció egy bizonyos formájával kapcsolatos közjogi felelősség nem csak a műsorszórásra vonatkozhat, ám ez a legelterjedtebb. Van arra is példa – bár meglehetősen kevés –,

²⁵ Uo., 138–143.

²⁶ Litvániában például a nagyon alacsony jövedelemmel (kevesebb mint 125 €/hónap) rendelkező személyek számára az államkasszából támogatják a dekóderek vételét. Jurgita IEŠMANTAITE: Order on Remuneration of the Acquisition Costs of Set-Top-Boxes Approved. *IRIS*, 2010/3. 30., <http://merlin.obs.coe.int/iris/2010/3/article30.en.html>. Az első balti állam, amely befejezte az átállás folyamatát – Észtország – nem adott állami támogatást erre. Azonban általában véve Észtország gazdasági helyzete jobb, mint Litvániáé.

hogy a szakpolitika biztosítja az internetelérést. Észtország ebben élen jár, hiszen ott már az 1990-es években rendelkeztek a nyilvánosság számára elérhető, ingyenes internettel rendelkező számítógépek szükségességéről minden, bizonyos létszámmal rendelkező embercsoport számára. Ez Észtországban együtt járt az e-kormányzat korai és gyors kiépítésével.²⁷ A közjogi felelősség illetően kiterjesztését az internet-hozzáférésre nem sok ország követte, ám az, hogy a műsorszolgáltatás elérhetővé tétele állami feladat, még mindig elterjedt gondolat. Ezen elvek mentén szükség van az egyének számára biztosított digitális vevőberendezésekkel (dekódoló eszközökkel) kapcsolatos, az adott ország társadalmi-gazdasági szintjének megfelelő politikára.

5. A digitális szakadék és a digitalizáció más kockázatai

A modern IKT-k rengeteg előnnyel járnak. A kommentátorok általában lelkesednek mindazon pozitív hatásokért, amelyeket azok a társadalom számára jelenthetnek. Az egyik ok, amiért a pozitívumok általában nagyobb jelentőséget kapnak a sajtóban egy-egy újdonság bevezetésekor, az lehet, hogy először műszaki emberek beszélnek az új technológiákról (mivel alighanem először csak ők tudnak róluk bármit). Ezenkívül azok nem kerülnének bevezetésre, ha a velük kapcsolatos attitűdök nem pozitívak – még akkor sem, ha élénk viták folynak az új technológia részleteiről vagy pontos hasznáról a műszaki szakemberek között. Idővel, ahogy a technológiát a társadalom befogadja, széles körű vélemények jelennek meg azzal kapcsolatban, és rengeteg különböző nézőpontból fogják elemezni.²⁸ Példa erre az a nyilvánosság, amelyet a biztonsági szolgálatok a kommunikáció folyamatos megfigyelése okán kaptak mostanság, vagy az online közösségi hálózatok kapcsán felmerülő adatvédelmi kérdések is.²⁹

Jól ragadja meg a másik kockázatot a 'digitális szakadék' kifejezés. Ezt a fogalmat az országok, régiók, vagy emberek közötti különbségek leírására használják, amelyet a modern IKT-khez való hozzáférés egyenlőtlenségei okoznak. Az egyenlőtlenségek oda vezetnek, hogy egyesek lemaradnak, és nem élvezhetik az új technológiák előnyeit. Ez előfordulhat az oktatás, a szükséges hardverek hozzáférhetősége vagy az áram és az internet-hozzáférés hiánya következtében, esetleg más okokból kifolyólag. Ezek nyomán egyesek élvezhetik a modern technológia nyújtotta előnyöket, amelyek életüket könnyebbé, hatékonyabbá és biztonságosabbá teszik, míg mások nemcsak, hogy nem élvezik ezeket, hanem ezáltal még inkább lemaradnak, mert akik a modern technológiákból profitálnak, gyorsabban tudnak haladni. A digitális szakadék az egyes országok számára éppúgy problémát jelent, mint globálisan. Ennek megoldásához nem elégséges egy intézkedés, hanem szinte annyi eszközt kell találni, ahány oldala van a problémának. Ez azt jelenti, hogy ezeknek az eszközöknek ugyanolyan változatosaknak kell lenniük, mint a digitális szakadék megnyilvánulásainak, amelyek egyike a műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés a digitális korszakban. A műsorszórás területén létrejövő digitális szakadék kockázatának okai a fent

²⁷ <http://e-estonia.com/e-estonia>

²⁸ Roger BROWNWORD – Morag GOODWIN: *Law and the Technologies of the Twenty-First Century*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 19–21.

²⁹ Althaf MARSOOF: Online Social Networking and the Right to Privacy: The Conflicting Rights of Privacy and Expression. *International Journal of Law and Information Technology*, 2011. 110–132.

említett tényben keresendők, abban, hogy speciális dekódoló berendezésre van szükség a digitális adások vételéhez (amelyek jelen pillanatban még mindig szinte kizárólag a televíziós adásokat jelentik). A televízió egy ideje már nem számít luxuscikknek, és így az igen szegény rétegeknek is van némi hozzáférésük – általában régi és egyszerű készülékeket használva, családok között is megosztva a televíziót, vagy nyilvános helyen hozzájutva ahhoz. A digitalizációt követően azonban ezek a régi, akár gyakorta javításra szoruló készülékek nem lesznek képesek fogni a műsorokat – külön set-top-boxra és/vagy teljesen új tévékészülékre lesz szükség. A műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés ebből fakadó potenciális problémái a legkiszolgáltatottabb csoportok számára a legjelentősebbek, hiszen náluk a legvalószínűbb, hogy régi készülékkel és egyszerű, földi antennákkal fogják az adásokat. Ez pedig a jelentős információs és szórakoztató csatornáktól való elszigetelődést eredményezheti, ha a digitalizáció folyamata során nem veszik e szempontokat figyelembe.

Még ha a digitális műsorszórás több lehetőséget is fog egyszer eredményezni az interaktivitásra és más olyan dolgokra, amelyek eddig nem képezték részét a műsorszolgáltatások által nyújtott élménynek,³⁰ az átállás folyamatával kapcsolatos értekezések fő fókusza a hagyományos műsorszórás elemein maradt. Stefan Larsson³¹ más példákat hoz a digitális információk közül (főleg interneten megtalálható zenéket) annak hangsúlyozására, hogy a törvényhozók, bíróságok és általában véve a társadalom régebbi elképzeléseket próbál újrahasznosítani az új kontextusban, még akkor is, ha az új helyzetben a feltételek és megkötések mások, mint korábban. Szerinte ennek megvannak a nyilvánvaló előnyei, hiszen lehetővé teszi az új technológiára való funkcionális áttérés folyamatát. Az ezzel járó hátrányok azonban, ha kevésbé látványosak is, jelentős mértékűek lehetnek, hogyha az új kontextus valóban nagyban eltér a korábbiaktól.³² A műsorszórás digitalizálásával kapcsolatos meglehetősen korlátozott mértékű vita ezt támasztja alá, hiszen a hagyományos fogalmak jól használatók, amíg a szóban fogó témákat nem átfogó szemlélettel vizsgálják.

A műsorszolgáltatás interaktív kommunikációs élménnyé válásával olyan adatvédelmi kérdések is felmerülhetnek, amelyek a hagyományos műsorszórás vonatkozásában aligha jöhetnek szóba. A többi potenciális hátrány közül volt olyan, amely a tervezési folyamat során merült fel – mielőtt a folyamat kilépett a tisztán műszaki kérdéskörből –, míg a rendszer más gyengeségeivel lehet, hogy ma sem vagyunk még tisztában.³³ Az új technológiákban rejlő veszélyek potenciálját nem szabad lebecsülni. A dolgok természetéhez tartozik, hogy az ilyen potenciálok nem csak akkor fejtik ki hatásukat, ha a kockázat valós: a nagyfokú veszélyérzet hátráltathatja a technológiai fejlődést, és egyéb negatív következményekhez is vezethet, bizonyos veszélyeket hordozhat magában, függetlenül attól, hogy eredetileg nem is kellett volna semmitől tartani. A modern technológiák többségének komplexitása, és az, hogy mindenki számára elérhetőnek szánják azokat, azt eredményezi, hogy az ilyen veszélyérzet sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint azokban a korokban, amikor csak kevesen kerültek közvetlen kapcsolatba az új találmányokkal. A törvényhozók számára az egyik lehetséges mód a nyilvánosság félelmeinek kezelé-

³⁰ Leszámítva a telefonos vagy szavazós műsorokat, amelyek már egy ideje jelen vannak.

³¹ LARSSON i. m. (12. lj.) 24.

³² Uo.

³³ SCHEJTER–YEMINI i. m. (3. lj.)

sére az elővigyázatosság elve, amit például az Unió is alkalmaz. Ez az elv tartalmazza az objektív információkon alapuló kockázatfelmérés szükségességét, valamint az alapos és átlátható döntéshozási folyamatot, ami segít egyensúlyba hozni az előnyöket és a kockázatokat, és arányos intézkedésekkel csökkentik a veszélyeket.³⁴

6. A közszolgálati műsorszolgáltató szerepe

A fent tárgyalt tendenciát, miszerint a digitális műsorszórás körüli vitát a hagyományos műsorszórás fogalmaira redukálják ahelyett, hogy a kommunikációs szektor egy teljesen új jelenségének tekintenék azt, a legjobban a közszolgálati televízió és rádió megítélése példázza a digitális környezetben. A közszolgálati műsorszolgáltatás mögött álló filozófia szerint az államnak kell, hogy legyen beleszólása abba, hogy polgárai mit látnak vagy hallanak. Az állam ilyen paternalista felfogása még mindig jobb, mint az egyéni választások összességének eredménye, a Keller által felhozott érvet átfogalmazva.³⁵ Az állam maga is aktívan alkalmazza a véleménynyilvánítás szabadságát azért, hogy beleszóljon a médiapiacba egy bizonyos típusú és tartalmú műsorszolgáltatás finanszírozásával, még ha ez torzulást eredményez is a piacon. E szolgáltatástípusnak és tartalmainak potenciális előnyei, mint például a plurális szellemű hírek és információk, még a liberális piacgazdaságokban is indokolják létét.³⁶ Ezek az előfeltevések Európában és a világ más részein is kifejlődtek a televízió megjelenése óta (bár az Egyesült Államokban nem), és ugyan mindig voltak, akik kritizálták a közszolgálati műsorszolgáltatást, az elképzelés meggyökeresedett, és gyakorta már természetesnek tűnik.³⁷ Ezt láthatjuk például a kommunista uralom alól felszabaduló közép- és kelet-európai országoknál is, ahol csak az 1990-es években jelent meg a közszolgálati műsorszolgáltatás.³⁸ Ekkorra a magánszolgáltatók már elterjedtek Európában, és az állam nem számított többé főszereplőnek a műsorszolgáltatás területén.

Ennek ellenére a közszolgálati műsorszolgáltatás megkövetel bizonyos előfeltevéseket, és kérdés, hogy vajon ezek megállják-e helyüket a kommunikációs ágazat változásainak fényében is. A legfontosabb közülük a már említett elképzelés, ami szerint az államnak figyelmet kell fordítania arra, mit látnak a polgárok a televízióban. Valójában nem az az érdekes, hogy nézik-e az emberek az adott tartalmat, hiszen egy demokratikusan működő állam nem kötelezheti egy bizonyos műsor megnézésére állampolgárait, de a plurális és színvonalas műsorok biztosításával – és akár ennek kampányok vagy az oktatás során történő népszerűsítésével – az állam eleget tesz az ezzel kapcsolatos szerepének. Még ha emelkedett is a választható szolgáltatások száma a nemzeti magáncsatornak, valamint a világ minden tájáról származó műholdas és kábelcsatornák számának növekedésével, sikerült fenntartani az állami felelősség elvét bizonyos jellegű tar-

³⁴ BROWNSWORD–GOODWIN i. m. (28. lj.) 142–143.

³⁵ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 59.

³⁶ Uo., 102.

³⁷ Karol JAKUBOWICZ: Endgame? Contracts, Audits, and the Future of Public Service Broadcasting. *The Public*, 2003. 46.

³⁸ Radomir Tscholakov: The Financing of Public Service Broadcasting in Selected Central and Eastern European States. *IRIS*, 2000/6. 14–15.

talmak biztosításával kapcsolatban.³⁹ A jogalkotás és szabályozói döntések is ezt támasztották alá a kábel- és műholdas szolgáltatások üzemeltetői számára előírt továbbítási kötelezettségek által, amik arra kötelezték őket, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatás is szerepeljen kínálatukban.⁴⁰ Hasonló elveket alkalmaznak a digitális műsorszórásra is, és mindeddig annak szerkezete alkalmasnak tűnik erre.⁴¹ A közszolgálati szolgáltatók szerepét megerősítette több államban is a digitális jeltovábbító hálózatok birtoklása és/vagy az üzemeltetésükre való jog. A jövőben a digitalizáció az elérhető csatornák számának jelentős emelkedését hivatott eredményezni, ez pedig – együtt a televíziós és rádiós tartalmak szolgáltatási módjának és azok fogyasztásának változásaival – valószínűsíti, hogy az állam szerepe bizonyos tartalmak előállításában egyre idejétmúltabbnak fog tűnni.⁴²

Az információ sok különféle módon áramlik a modern társadalomban. A fejlett országokban élő fiatal generációk főképp az internetet használják elsődleges hírforrásként. Hasonlóképpen szórakozás gyanánt is átveszi az internet a televízió, a zenei CD-k (vagy felvételek) és DVD (vagy video-) filmek helyét, és újfajta lehetőségeket is biztosít az IKT-k szórakoztató használatára, amilyenek például a közösségi hálók. Ennek megfelelően a televízió szerepe – legalábbis a fejlett országokban – megkérdőjelezhető. Ebben a kontextusban a szakpolitikai döntések nagy része, valamint a hatóságok beavatkozásainak lehetséges területei is megkérdőjelezendők, hiszen arra az előfeltevésre alapoznak, hogy a televízió különleges szerepet tölt be a társadalomban. Ama bevett gyakorlat méltányossága, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatást egy mindenki számára, vagy legalábbis azok számára kötelező, különleges díj révén finanszírozzák, akiknek van televízió-készüléke, tekintet nélkül arra, hogy néznek-e egyáltalán közszolgálati műsort, azóta kérdéses, amióta elérhetővé váltak az alternatív televíziós tartalmak, és valószínű lett, hogy az embereknek könnyen lehet televíziójuk anélkül, hogy bármelyik nemzeti vagy helyi csatornára kapcsolnának, hogy a közszolgálatit ne is említsük. Ennek ellenére, bár a politikusok időnként megkérdőjelezik az előfizetési díj elgondolását, és azt, hogy egyesek elégedetlenek azzal, hogy olyasmire kell fizetniük, amit nem akarnak, mégis védhető volt e modell a műsorszolgáltatás, mint információs, hír- és egyéb fontos üzenetek forrása. Hogy az embereknek szintén kötelező volt a szórakoztató és oktató műsorokért fizetni, akkor is, ha egyébként több, különösen ezekre kihelyezett csatornáért is fizetett kábelen vagy műholdas adón – vagy egyszerűen csak nem érdekelte az illetőt az ilyesmi –, nem tartották aránytalannak vagy igazságtalannak, mivel a

³⁹ Price azt állítja, hogy a műholdas jelek engedélyezése vagy betiltása stratégiai, üzleti döntéseken alapult, nem pedig nemzeti érdekeken és a szólás szabadság elvén. Monroe E. PRICE: *Orbiting Hate? Satellite Transponders and Free Expression*. In: Michael HERZ – Péter MOLNÁR: *The Content and Context of Hate Speech. Rethinking Regulation and Responses*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 514. A földközeli (hagyományos) műsorszórás más megítélés alá esett a műsorszórás többi formájához képest, még a nagyszámú választási lehetőség mellett is.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2002/22/EK irányelve (2002. március 7.) az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról (Egyetemes szolgáltatási irányelv) 31. cikk; DE MUYTER i. m. (21. lj.) 460.

⁴¹ Lásd például European Broadcasting Union (EBU): *EBU contribution to the European Commission calls for input on the forthcoming review of the EU regulatory framework for electronic communications and services*. 2006. január 30.

⁴² JAKUBOWICZ i. m. (37. lj.) 48.

televízió szerepe fontos, és ez igazolja a különadó (mert az előfizetési díj valójában az) kivételét.⁴³ Kérdéses azonban, hogy ez az érv megállja-e még a helyét, ha a televízió csak egyike az információszerzés és kommunikáció több különböző módjának.

Az információhoz való hozzáférés sokat változott a gyakorlatban a digitális, internetes információk korában. Az embereknek könnyebb hozzájutni a nyilvános információkhoz, mivel már nem szükséges elmenni a megfelelő helyre, hogy utánajárjanak, vagy hogy postai vagy egyéb úton kapják kézhez a nyomtatott termékekhez. A technológia lehetővé teszi, hogy az emberek könnyen hozzáférhessenek, akárhol is vannak. Ugyanakkor az arra vonatkozó szabályok, hogy mely információk legyenek elérhetők, milyen formában és kinek a számára, nem feltétlenül változnak. Az ilyen szabályoknak nem a technológiától, hanem az információ tartalmától kell függeniük. Azonban mivel ma már igen könnyű hozzájutni a nyilvánosan elérhető információkhoz, a közvetítők – mint például az újságírók – szerepe az információ közzétételében szintén változik. A szerep persze nem tűnik el, hiszen a legtöbben szeretik az információt jól összeszedve megkapni, és nem átrágni magukat a rendszertelen információmorzsákon. De mivel könnyebb bárki számára a hozzáférés, sokkal többen járnak utána dolgoknak, és ezzel csökken a professzionális újságírók kiemelt szerepe. Ennek egyik következménye, hogy az újságírók által előkészített információkat szolgáltató televízió mint csatorna szerepe szintén megváltozott. Az embereknek nagyon sok egyéb módja is lehet az információszerzésre, és mások is előkészíthetik és becsomagolhatják azokat számukra. Ez pedig egy újabb indokot tesz semmissé a közszolgálati műsorszolgáltatással kapcsolatban, mivel annak hírforrás szerepe is változik.

Koltay András szerint az értékek közös minimumához és a kulturális megértéshez hasonlóan, a közszolgálati műsorszolgáltatás elképzelése is tartható lehet.⁴⁴ Ha létezik egy ilyen közös minimum, van értelme az állam műsorszolgáltatással kapcsolatos kulturális küldetésének, amit a közszolgálati szolgáltatók valósítanak meg. Koltay a közszolgálati műsorszolgáltatás 'kríziséről' idézőjelek között beszél, és annak gyökerét a kereskedelmi csatornák liberalizációjában és növekvő népszerűségében látja,⁴⁵ de az idézőjelek alighanem arra utalnak, hogy a csatornák sokasága szerinte nem végzi el azt a feladatot, amit korábban a néhány közszolgálati adó valósított meg. Ennek eredménye pedig a közszolgálati szolgáltatók további szerepébe vetett hit az új média beköszöntével is. Az érv, miszerint a közszolgálati szolgáltatók felelőssége az internet és a (digitalizáció után megjelent) csatornák tömkelege mellett is megmarad, szilárd – csakúgy, mint az elemzés, ami szerint e szerepük máig megvan.⁴⁶ Ennek oka azonban abban keresendő, hogy az audiovizuális média területén ugyan történtek változások, de az még mindig alapvetően az évekkel, sőt akár évtizedekkel ezelőtti állapotot tükrözi. Sokkal több szórakoztató és tájékoztató csatornánk van, nagy változás azonban egyelőre mégsem állt be – talán azért is, mert a legfiatalabb generációtól eltekintve, a médiafogyasztási szokások jobbra ugyanazok maradtak. Nehéz azonban ebből nem arra következtetni, hogy ez az alapvető hasonlóság nem fog örökké, de még csak sokáig sem tartani.

⁴³ Uo., 59–60.

⁴⁴ András KOLTAY: *Freedom of Speech. The Unreachable Mirage*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 228.

⁴⁵ Uo., 236.

⁴⁶ Uo., 237.

A televízió kommunikációs médiumként való átértelmezésének szükséglete, szemben a szabályozások új televíziós technológiákhoz való igazításával, nem hagyott mély nyomot a szabályozási rendszereken. Éppen ellenkezőleg: a digitalizációs tervekben kifejezetten hangsúlyosan szerepel, hogy alapvető fontosságú a közszolgálati műsorszolgáltatóknak helyet biztosítani a multiplexen az egész lakosság elérésének érdekében.⁴⁷ Helyet kell kapniuk a szabadon fogható csomagokban, de a továbbítási kötelezettségek miatt a többi csomagban is. Európában gyakori, hogy a közszolgálati szolgáltatók fontos szerepet kapnak a digitalizáció folyamatában is, nemcsak mint tartalomszolgáltatók, hanem mint multiplexek működtetői, és mint a tervezés és a folyamattal kapcsolatos tájékoztató kampányok résztvevői is. Egyes országok (mint Finnország⁴⁸ és az Egyesült Királyság) megemelték az előfizetési díjat a felmerülő költségek fedezésére. Ez nemcsak hogy nem reagál a televízió felfogásában beálló alapvető változásokra, de magával a digitalizáció folyamatával kapcsolatban is problémát jelent. Ha a magánvállalatok az átállás költségének egy részét magukon viselik, mint ahogy az általában történik, a piac további torzítása a közszolgálati szolgáltatók támogatásával még kevésbé fogja vonzóvá tenni a saját részük vállalását a magáncégek számára. Alighanem újra felmerülnek majd a régi viták, amilyen a reklámok megengedhetőségének kérdése volt a közszolgálati szolgáltatók esetében. Az extra finanszírozás arányossága a kiosztott feladatok tekintetében alapvető fontosságú. Az alacsony jövedelemmel rendelkező országokban amúgy sem lenne tanácsos felemelni az előfizetési díjat azzal egy időben, hogy az embereknek új berendezéseket kell vásárolniuk (akár set-top-boxokról beszélünk, akár új televízióról). Így tehát a további finanszírozás megoldására alighanem más módszert kell találni. A helyes hozzáállás megtalálásához azt az alapvető kérdést kell megválaszolni, hogy szükség van-e az állam bevonódására a műsorszórással kapcsolatban a modern kommunikáció területén, és ha igen, miért.

7. Fogyasztók vagy közönség? Verseny vagy pluralitás?

Egy másik kérdés, amelyet a műsorszórás digitalizálása felerősített, arra vonatkozik, hogy a műsorszolgáltatás különleges helyzete a fogyasztóvédelem és versenyjog tekintetében megalapozott-e még.⁴⁹ A törvényekben és alkalmazási gyakorlatukban sok példát találunk arra, hogy mennyire különböző megítélés alá esik a médiapiac az egyéb típusú piacokhoz képest, még a liberalizáció után és a magánszereplők túlnyomó részvételével is. E különbség okai abban keresendők, hogy a médiával kapcsolatban a pluralizmus és sokszínűség többet jelent, mint a sokféle szolgáltató létét. Az emberek nem egyszerűen fogyasztók, hanem közönség; az is fontos, hogy milyen tartalmakhoz jutnak, nem csak az, hogy van-e választási lehetőségük. Minél szélesebb

⁴⁷ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1641 (2004). számú ajánlása a közszolgálati médiaszolgáltatásról, és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2007)3. számú ajánlása a tagországok számára a közszolgálati médiumok feladatairól az információs társadalomban; NYMAN-METCALF-RIECHTER i. m. (16. lj.) 61–62.

⁴⁸ Marina ÖSTERLUND-KARINKANTA: Finland – Higher Television Licence Fees in Finland as of 1 January 2005. *IRIS*, 2004/9–10., 18. <http://merlin.obs.coe.int/iris/2004/9/article18.en.html>

⁴⁹ KNIEPS-ZENHÄUSER i. m. (22. lj.) 995–996.

viszont a választási lehetőségek száma, annál nehezebb fenntartani a kettő közötti különbséget. A digitalizáció, mint már említettük, a műsorszolgáltatási ágazat legalább egy területét közelebb hozta a többi IKT-hez, konkrétan az adatátvitel és a jeltovábbító rendszerekhez való hozzáférés kérdését. Ez oda vezetett, hogy például a francia versenyhivatal hatáskörébe kerültek 2008-ban az adóberendezések, pedig azelőtt semmiféle médiához köthető kérdés felett sem volt hatásköre, mivel azok kizárólag az ágazatspecifikus hatóság felelősségi körébe tartoztak.⁵⁰

A versenyjog potenciálisan nagyon fontos a digitális műsorszórás szempontjából, és alkalmazásának módján a digitalizációs folyamat sikere múlhat.⁵¹ Majdnem minden országban szükség volt magánbefektetőkre, hogy a digitalizáció költségeinek legalább egy részét viseljék, másrészt azok túl magasak lettek volna az állami szektor számára, és egyébként is, az audiovizuális ágazat jobbra magánkézen van a világ nagy részén, így nem igazán fűződik politikai érdek a magas állami rész vállalásához. Ez olyan helyzetet eredményez, amelyben létfontosságú a magánvállalatok ösztönzése, ami viszont potenciálisan versenyjogi problémákhoz vezethet, ha egyes vállalatok előnyre tesznek szert – akár állami támogatás formájában kapott anyagi segítség, akár egyéb különleges bánásmód folytán. Az ilyen támogatás vagy bánásmód nem illegális, amíg objektív alapon és átlátható módon történik. Az Európai Bíróság megvizsgált több, a digitalizációra irányuló támogatási projektet is, például Németországban, Olaszországban és Svédországban. Mindezen esetekben az volt a kérdés, hogy a támogatás egy bizonyos vállalkozást vagy technikai megoldást favorizál-e a többivel szemben, vagy hasonló, az átláthatóság és objektivitás állítólagos hiányából fakadó problémák merültek-e fel.⁵²

A magáncégek ösztönzése nem szükséges, hogy anyagi vagy más előnyök biztosítása útján történjen. Az egyik lehetséges megoldás az lehet, ha a digitális többlet (a digitális átállás során felszabaduló frekvenciatartomány) előnnyel jár a folyamatban résztvevő cégek számára, és nagyobb spektrumhoz kapnak hozzáférést általa. A különböző európai országokban működő kereskedelmi vállalkozások többféle tevékenységet is folytatnak a kommunikáció területén, a műsorszóráson felül is. Amíg az államok gyakran kevésbé veszik számításba a teljes folyamatot a digitalizáció megtervezésénél, és inkább a műsorszórás technikai részére fókuszálnak, a magánvállalkozások inkább hajlandók átvenni az átfogó szemléletet a digitalizáció folyamányaival kapcsolatban, és a nagyobb spektrumszélesség nyilvánvaló ösztönző lehet – feltéve, ha valamely mechanizmus biztosítja, hogy a befektető cégek profitálni tudjanak a többletből.

A műsorszórás digitalizációja példákat szolgáltat arra, hogyan tud egy olyan konkrét, technikai dolog, mint a versenyjog, kihatással lenni a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez is a sokat emlegetett konvergencia egyik oldala: olyan dolgok, amelyek korábban egymástól távolinak tűntek és másra vonatkoztak, elkezdnek egymásra hatni, ahogy a technológia közelebb hozza a őket. Itt ismét a hozzáférés fentebb tárgyalt, igen fontos kérdésébe ütközünk. Ha az infrastruktúra tulajdonosa vagy működtetője – a multiplex – nem enged hozzáférést a szolgáltatóknak, azok nem fogják tudni tartalmaikat eljuttatni a közönséghez. Nem lehetséges, hogy minden szolgáltató rendelkezzen saját infrastruktúrával. Ez pedig alkalmat adhat egy (fél-)autoriter re-

⁵⁰ NYMAN-METCALF-RIECHTER i. m. (16. lj.) 43.

⁵¹ ARIÑO i. m. (24. lj.) 143–44.

⁵² Christian KOENIG: A Plea for a more Refined State Aid Law Approach after a Crude Switch Over to Digital Broadcasting. 3 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2012. 49–51.

zsimnek, amely azt a látszatot akarja kelteni, hogy támogatja a médiaszabadságot, hogy ügyesen befolyásolja az (állami vagy magánkézben lévő) multiplexek tulajdonosait valamilyen irányba, és így megakadályozza egyes tartalmak eljutását a közönséghez az üzleti döntés álcája mögött. De az is lehet, hogy valóban üzleti alapon hozott döntések vezetnek oda, hogy a szegényebb, specializálódott vagy regionális tartalomszolgáltatók kiszorulnak a műsorszórás piacáról, mivel nem versenyképesek. Ez alátámasztja a független szabályozó hatóságok szükségességét, amelyek képesek a piac figyelemmel követésére, és reagálnak, ha a feltételek korlátozók, diszkriminatívak stb. A versenyjogot felelősségteljesen kell alkalmazni a domináns pozícióval való visszaélések elkerülésére, és alaposan meg kell vizsgálni a vállalatok közötti együttműködéseket, amelyek szükségesek lehetnek a piacon való életben maradáshoz, de nem feltétlenül ellentétesen a verseny érdekeivel. Kevésbé érdekes, hogy egy területspecifikus vagy egy versenyhatóság hatáskörébe tartozik-e mindez, de kell, hogy legyen olyan szabályozói szerv, ami ezzel foglalkozik, és világosnak kell lennie, hogy melyik az.

Egy másik fontos jogi terület, ami hatással van a médiapiacra a digitális korban, az állami támogatás kérdésével kapcsolatos. A digitális átállás kezdeti szakasza igen drága, és nagy valószínűséggel szükség lesz hozzá az állam támogatására.⁵³ Ez történhet magának az infrastruktúrának állami tulajdonba vételével, a közszolgálati szolgáltatóknak szánt kiemelt szereppel, vagy állami támogatás biztosításával magáncégek számára – de leginkább mindezek együttes alkalmazásával. Persze az ilyen támogatások megnyitják a kaput a diszkrimináció lehetősége előtt. Több ilyen ügyben is döntést hoztak az Unió versenyhatóságai, az Európai Bizottság és az Európai Bíróság is. A szabályoknak nem megfelelő eljárások között volt, amely során egyes cégek támogatást kaptak olyan berendezések gyártására, amelyek nem voltak kompatibilisek más szolgáltatókéval, így az embereket egy szolgáltatóhoz kötötték volna (*Mediaset*);⁵⁴ volt, amely csak egy típusú technológiát támogatott (*Németország kontra Bizottság*);⁵⁵ és volt, hogy az állami nyomás a csatornaválasztásoknál túl nagy hatalmat juttatott bizonyos szolgáltatóknak. Kényes az egyensúly a folyamat lehetővé tételéhez elégséges, de nem túl sok támogatás között.

Az állami segély klasszikus tesztje, ha az megfelelően és arányosan kezel egy közérdekű problémát, megoldva egy bizonyos piaci hiányosságot. A műsorszórás digitalizációjával kapcsolatban alapvető tény, hogy az közérdeknek minősül; ezt a Bizottság politikája és más dokumentumok is kifejtik. Ezek az eszközök megállapítottak bizonyos kívánatos jellemzőket a folyamatmal kapcsolatban, mint például a technológia-semlegességet. A piaci hiányosságok léte a digitális átállás során elfogadott: egy ilyen folyamat, ahol új befektetések szükségesek egy távoli cél eléréséhez, jól példázza az olyan helyzeteket, ahol az állami támogatás legitim. Azonban ez nem jelenti azt, hogy bármilyen támogatás elfogadható, például a különböző technológiák közötti vá-

⁵³ Jacquelyn MACLENNAN: Facing the Digital Future: Public Service Broadcasters and State Aid law in the European Union. In: Alan DASHWOOD – Angela WARD (szerk.): *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 2. kötet. Oxford, Hart, 1999. 193–195.

⁵⁴ T-177/07., *Mediaset SpA v. Commission*, 2010-ben született az ügyben döntés.

⁵⁵ T-21/06., *Germany v. Commission*, 2009-ben született az ügyben döntés, a fellebbezésében 2011-ben, C.544/09P. Az utóbbival kapcsolatban lásd KOENIG i. m. (52. lj.) 49–51., valamint Christof SCHOSER (DG Competition): Commission rules subsidy for digital terrestrial television (DVB-T) in Berlin Brandenburg illegal. *Competition Policy Newsletter*, 2006. 93–96.

lasztást befolyásoló állami támogatást a törvényszék nem ismerte el jogszerűnek.⁵⁶ Ezekben az ügyekben a technológia-semlegesség kérdésén túl azt is megállapították, hogy a digitális átállás lehetséges állami támogatás nélkül is, és hogy annak törvényi eszközökkel való meghatározása, ami nem teszi azt opcionálissá a magánvállalatok számára, szintén megoldja a piaci hiányosságokat, vagyis a folyamat nem függ a piactól.⁵⁷ Ám az a tény, hogy a folyamatot kikényszerítik, nem csökkenti a magas költségeket a magánszemélyek számára, így az állami támogatás ez esetben is jogos lehet.

A műsorszórás támogatása jól beleillik a piacba való állami beavatkozás elméletébe, amely szerint vannak olyan piaci hiányosságok, amelyeket a közösség érdekeinek megfelelően ki kell javítani. Mivel ez növeli az általános jólétet, közérdeknek nevezhető, hiszen a piac által létrehozott helyzetek (mint a monopóliumok vagy a versenyellenes magatartás) negatív hatással lehetnek az általános jólétre.⁵⁸

Illusztrációként érdemes lehet megemlíteni az észtországi tulajdonosi struktúra fejlődését. Az első három multiplexet a digitális, földközeli televízió-adásokhoz mind a *Levira* nyerte el az új technológia bevezetésére irányuló politikai döntés, az elektronikus kommunikációról szóló törvény alapján. A vállalatot kötelezték az infrastruktúra kiépítésére, hogy az műszakilag elősegítse a digitális átállást, még ha nem is volt jelentős igény a kereskedelmi szereplők részéről a multiplex-licenckre. 2011-ben azonban az észti versenyhatóság úgy találta, hogy a *Levira* cég domináns pozíciója a műsorszórási piacon nagyobb hozzáférhetőséget kellene, hogy biztosítson a többi piaci szereplő számára, nem diszkriminatív szolgáltatási feltételekkel és nagyobb átláthatósággal. Nagy eséllyel alakulnak ki ilyen helyzetek, ha egy vállalat kap főszerepet az átállási folyamatban, és bár erre a szerepre elkerülhetetlenül szükség van a folyamat beindításához, a versenyre vonatkozó lehetséges negatív következményeket ki kell egyensúlyozni az üzleti modell által kínált előnyökkel.⁵⁹

8. A műsorszolgáltatás vételének joga?

A véleménynyilvánítás szabadsága az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 10. cikke alapján egyaránt védi az információk megismerésének és közlésének szabadságát. E jogok korlátozása más képet nyújt, ha a beszélő vagy a közönség szemszögéből nézzük. A véleménynyilvánítás szabadsága önmagában nem jelenti, hogy mindenkinek joga van egy bizonyos típusú információhoz hozzáférni, bár az információhoz való hozzáférés elsődleges elvi alapjait szintén a véleménynyilvánítás általános szabadsága fekteti le. Ezt az alapvető jogot más elvek is kiegészítik, mint például a megfelelő ügyintézéshez való jog, a közigazgatás átláthatósága és a demokrá-

⁵⁶ A gondot az okozta, hogy az állami támogatás előnyben részesítette a földi digitális adást például a műholddal szemben.

⁵⁷ Alexander WINTERSTEIN: General Court upholds Commission Digital Decoders Decision. 1 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2010. 507–509.

⁵⁸ MORGAN–YEUNG i. m. (10. lj.) 18.

⁵⁹ Urmas LOIT – Andra SIBAK: *Mapping Digital Media: Estonia*. Open Society Foundations, 2013. január 30. <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-estonia-20130903.pdf>

cia elvei. A műsorszolgáltatás vételének jogát e jogok teljes spektrumához képest kell megítélni. Európában van egy jól megalapozott állásfoglalás, amely szerint az állam szerepet vállal az információ, az oktatás és a szórakoztatás szolgáltatásában a műsorszolgáltatáson keresztül, a közszolgálati szolgáltatók által. Mindezt szem előtt tartva nem nehéz látnunk, hogy a műsorszolgáltatás tartalmához való hozzáférés nem csupán személyes ügy, hanem közérdek.

Különbéféle szerzők különbéféle besorolásokat és szakkifejezéseket alkalmaznak a jogok jelölésére, az alapvető emberi jogoktól és szabadságoktól a politikai és társadalmi jogokon át egészen a kollektív jogokig.⁶⁰ Egy másik besorolás szerint léteznek közhasznú (*utility*) és autonóm (*autonomy*) jogok, ahol a közhasznú jogok azon törvényekre utalnak, amelyek a társadalmi jólétet, de legalábbis valamely kollektív cél elérését célozzák, míg az autonóm jogok a személyes választásokat védik. A véleménynyilvánítás szempontjából ez azt jelenti, hogy ha az magában foglal valamilyen közhasznú jogot is, és nem csak a szólás szabadságának személyes jogát, az valamiféle kollektív célhoz is hozzájárul.⁶¹ Marc Ramsay egy (elsősorban Egyesült Államok központú) kritikai elemzésben tárgyalja mindezt, több más, a hallgatóság jogaival kapcsolatos elmélet között (Roger Shiner, Larry Alexander) – ezek a jogok újabb dimenziót adnak a véleménynyilvánítás szabadságához, nem utolsósorban azért, hogy újabb lehetőséget biztosítsanak a korlátozások vitatására.⁶² A hallgatóság – a közönség, tehát az üzenet címzettje – fontos résztvevőként való elismerése a véleménynyilvánítás szempontjából oda vezetne, hogy a közlés szabályozására vagy korlátozására hozott törvényekben jelentősége lenne annak, hogy milyen módon jut el az üzenet a közönséghez. Ramsay szerint ha az elsődleges közönség úgy dönt, hogy nem hallgatja meg, vagy ha a kormány nem segít az elsődleges vagy célközönségnek, az még nem jelenti a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Nem létezik olyasmi, hogy egy bizonyos méretű közönséghez való jog. Nehéz elképzelni, hogy valaki az ellentételezéshez való jogára hivatkozhasson, ha egy műsort akart megtekinteni és efelé lépéseket is tett, majd ez meghiúsult a műsor betiltása miatt – még olyan esetben sem, ha a betiltás valóban jogellenes lenne, és megsértené a véleménynyilvánítás szabadságát. Kevésbé egyértelmű azonban a helyzet, ha a korlátozások megnehezítik a közönség elérését, vagy akár aktívan akadályozzák azt.⁶³

Ez az érv nem azért szerepel itt, mert a digitalizáció tudatos törekvés lenne bármely állam részéről a közönség korlátozására, hanem hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a közönség elérésének akár csak lehetséges kudarca is hosszú távon a véleménynyilvánítás korlátozódásához vezethet. Ez tehát alátámasztja, hogy a digitális átállás a véleménynyilvánítás szemszögéből is lényeges kérdés.

⁶⁰ Katrin NYMAN-METCALF: The Future of Universality of Rights. In: Tanel KERIKMÄE (szerk.): *Protection of Human Rights in the EU: Controversies and Challenges of the Charter of Fundamental Rights*. Berlin-Heidelberg, Springer, 2013. 26–27.

⁶¹ Marc RAMSAY: The Status of Hearers' Rights in Freedom of Expression. *Legal Theory*, 2012. 33.

⁶² Uo., 37.

⁶³ Uo., 41–42, 48.

9. Összegzés

Új dolgokat úgy tudunk megérteni, hogy a már meglévőkhöz hasonlítjuk őket. A változást úgy lehet felfogni, ha relativizáljuk az azt megelőző helyzethez képest: ilyen az emberi természet. Bármilyen ember álláspontja azzal az érdekesítő kérdéssel kapcsolatban, hogy miképpen kéne a technológiai és jogi változásoknak egymásra reagálni, egyértelmű, hogy egy új technológia megjelenése után nem lehet rá rögtön törvényt hozni. A meglévő törvényeket lehet másra is alkalmazni, mint amire konkrétan vonatkoznak, hiszen minden szabályozás elég absztrakt kell, hogy legyen ahhoz, hogy különböző szituációkban is alkalmazható legyen. Egy létező jogrendszerhez képest tudjuk eldönteni, milyen olyan hiányosságok vagy helyzetek vannak, ahol a szabályok nemkívánatos következményekkel járnak a technológiai vagy egyéb változások nyomán.

A műsorszórás digitalizációjával kapcsolatos első kihívás az, hogy az új technológia miatt a létező szabályozási rendszert esetleg után kell igazítani ahhoz, hogy hozza a tőle elvárt eredményeket. A szolgáltatóknak a jeltovábbító hálózatokhoz, az embereknek pedig a vevőberendezésekhez való hozzáférést kell biztosítani. Új jogi és szabályozási kérdések merülnek fel, vagy a régié változnak meg. A szabályozások változásán túl szükség lehet különböző szinteken megvalósuló anyagi vagy más típusú ösztönzésre, hogy mindenki meg tudja tartani a hagyományos kommunikációs szférában betöltött szerepét. Ez már önmagában is igen jelentős kihívás, amit sok ország döntéshozói alábecsülhettek. A folyamat által kínált előnyöket azonban nem lehet elérni más típusú hathatós intézkedések nélkül. Valós a veszély, hogy a televíziós és rádiós tartalmak pluralitása és sokszínűsége megszenvedti a problémák helytelen kezelését, és akár az is előfordulhat, hogy a társadalom egész szegmensei elszigetelődnek a műsorszolgáltatástól. Ezek a problémák önmagukban is elég jelentősek, és sok országban túl későn kezdtek rajtuk igazán elgondolkodni – különösen, mivel az átállás ITU szabta határideje rohamosan közeledik. Sok ügy alapos átgondolására és óvatos cselekvésre van szükség ahhoz, hogy az új technológia ígéretei teljesüljenek be, ahelyett, hogy a digitális szakadék kockázata válna valóra emberek vagy országok között.

A nagyobb kérdés, amire a műsorszórás digitalizálása csak egy példa a sok közül, abban áll, hogy tartható-e a létező szabályok és törvények modern technológiákra való alkalmazásának gyakorlata. A kommunikációs technológiák változásai nemcsak új eszközökkel bővítik a hagyományos kommunikációt, hanem a kommunikáció teljesen új módjait is meghonosítják, ami új elvárásokat is szül: az adatvédelemhez való újszerű viszonyulást, az állami szerepekhez való hozzáállás változását, beleértve az országhatárok kérdését is, a közönség mint partner szerepének meghatározását stb. A jószándékú, paternalisztikus érdeklődéssel az állampolgárok kommunikációs tevékenységeibe beleszóló állam nem biztos, hogy összeegyeztethető az individualista, választás alapú, globálisan is egyre inkább határok nélküli kommunikációs térrel. A digitális műsorszórás nem csak arról szól, hogy még egy távirányító kelljen a kilenc órai hírek bekapcsolásához. Ez egy olyan folyamat, amelyet meg kell érteni és alaposan átgondolni mindenkinek, aki kommunikációval foglalkozik.

FORDÍTOTTA: KOVÁCS ANNA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ